

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv

AF BØRGE SCHMIDT

Den tanke, at arbejderbevægelsen burde have et særligt arkiv, der kunne fortælle om dens udvikling, var meget levende omkring århundredskiftet. I Berlin og Stockholm oprettedes dengang sådanne arkiver. Herhjemme var det Fernando Linderberg, der gav stødet til drøftelsen om betydningen af et sådant arkiv. Det må dog siges, at for hans vedkommende spillede personlige interesser stærkt ind. Denne produktive socialpolitiker ønskede oprettet en institution uden for arbejderbevægelsens organisationer, hvortil disse skulle sende deres tryksager, beretninger o. lign. Han ville på den måde få et arsenal til brug for sin egen skribentvirksomhed. Så stærkt argumenterede han for arkivets placering uden for organisationerne, at han skiltes fra arbejderbevægelsen, da hans ønske om placeringen ikke blev opfyldt, og man kan vist godt sige, at hans virke i de efterfølgende år gik ud på at gøre arbejderne til kristne, medens det tidligere havde været de kristne, han ønskede at gøre til socialister.

Men tanken om et arkiv var rejst, og på Socialdemokratiets kongres i 1908 tilsluttede man sig tanken; det samme gjorde man i foråret 1909 på De samvirkende Fagforbunds generalforsamling, og herefter forestod kun et fællesmøde mellem de to hovedorganisationers forretningsudvalg, hvor man accepterede de retningslinier for arbejdet, som et udvalg havde fundet frem til. Den 12. juni 1909 kaldtes dette udvalg til møde, denne dag er altså arkivets fødselsdag. De formål, man ville fremme, var: at samle materiale om den politiske, faglige og kooperative bevægelse i Danmark, herunder vigtigere tryksager og skrevne aktstykker, endvidere vigtigere tryksager om den politiske og faglige arbejderbevægelse samt socialistisk litteratur fra ind- og udland. Formand for arkivets bestyrelse blev formand for D. s. F., C. F. Madsen, og bestyrelsesmedlemmer var P. Knudsen, Th. Stauning, Gustav Bang, Christian Christiansen og Carl Gran. Økonomisk skulle institutionen opretholdes af de to hovedorganisationer, der hvert år bidrog med 600 kr. til formålet. Arbejdernes Fællesorganisation i København stillede arkivlokaler til rådighed i den første tid, nemlig et hjørne af køkkenet i lokalerne i Kompagnistræde 14. Samtidig var fællesorganisationens sekretær også arkivar, og C. K. Kiefer blev således den første arkivar. Blandt de senere arkivarer, der kom til at virke i disse to funktioner, var den senere overborgmester H. P. Sørensen og direktør Peder Nørgaard. Det må tilføjes, at de arbejdsopgaver, der pålagdes fællesorganisationen under krigen og i efterkrigstiden, var så store, at det blev så som så med tid til at be-

skæftige sig med arkivets anliggender, og først da arkivet i forbindelse med opførelsen af foreningsbygningen i Rosenørns Allé i 1925 fik lokaler i nr. 12 på 5. sal, blev forholdene mere tålelige.

I 1924 var AOF i Danmark blevet startet, og man vedtog, at arkivet og AOF skulle have lokalfællesskab, ligesom AOF's leder, folketingsmand Harald Jensen, blev valgt til arkivar, en titel han var indehaver af til sin død i 1930, hvor Oluf Bertolt, der i praksis havde varetaget job'et og også havde modtaget løn herfor, valgtes til arkivar. Efter ophøret af lokalfællesskabet med fællesorganisationen trådte denne organisation nu også til som bidrager til institutionen, og fra 1925 ydede de tre organisationer hver årligt 2000 kr. til formålet. Dette beløb forhøjedes først ved købet af ejendommen på Hjalmar Brantings Plads i 1944. I årene indtil 1937, da AOF flyttede til Nr. Farimagsgade, gjorde Oluf Bertolt et stort arbejde med at forme samlingerne. Pladsen var for trang til de stadigt voksende samlinger, men det hjalp, da man i 1937 fik råderum over alle de lokaler, som AOF havde benyttet. Også arbejdsmæssigt skete der en forbedring, idet der ansattes en heldagsarkivar, en tysk emigrant Karl Raloff. Da denne i 1940 måtte forlade landet, overtog jeg arkivjobbet, og jeg havde den glæde at være med til at købe vort nuværende hus på Hjalmar Brantings Plads og indrette dette til formålet. Besættelsestidens usikre vilkår og risikoen for ildsvåde på grund af krigshandlinger i den udsatte femtesal i Rosenørns Allé fik bestyrelsen til at se sig om efter et andet lokale, og i sommeren 1943 købte man for en meget rimelig betaling villaen på Hjalmar Brantings Plads nr. 8. I begyndelsen af året 1944 flyttede man ind, og den 3. maj kunne man ved en smuk højtidelighed indvi de ny lokaler. Samtidig ændredes navnet fra Arbejderbevægelsens Arkiv til Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, idet man gerne ville henlede opmærksomheden på det store antal bøger, man havde samlet om faglige, politiske og kooperative emner. Et samarbejde med det danske biblioteksvæsen blev samtidig indledt, og det må i dag utvivlsomt erkendes, at arkivets bogsamlinger på disse områder har været til stor nytte for alle, der har interesse for disse spørgsmål. Ved kontakt og samarbejde med andre videnskabelige og faglige biblioteker er endvidere skabt retningslinier med henblik på en fordeling af anskaffelsen af særligt dyre udenlandske værker.

Det gælder imidlertid for såvel bog- som arkivsamlingerne, at agtpågivenheden med hensyn til det, der anskaffes, er stærkt skærpet, idet man i dag simpelthen har overfyldt de lokaler, der var så hensigtsmæssige i 1944, i en sådan grad, at såvel registrering som det daglige arbejde i det hele taget generes ganske betydeligt, ligesom opbevaringsforholdene desværre heller ikke mere er så forsvarlige som tidligere.

Bogsamlingerne må på de områder, der er vore, vist siges at være nogenlunde fuldstændige. Alle opstillede bøger er katalogiserede såvel efter emne som titel, ligesom der findes en systematisk fortegnelse over disse. I visse tilfælde udarbejdes emnelister over særlige grupper, ligesom man i et vist omfang til hjælp for lånerne registrerer vigtigere artikler i de ca. 400 tidsskrifter og fagblade,

der modtages på biblioteket. Desværre har pladsforholdene i dag medført, at en ikke uvæsentlig del af såvel ny litteratur som den antikvarisk indkøbte ikke for øjeblikket kan registreres, da der simpelthen ikke er plads på hylderne. Nu er denne klage over pladmangel jo ikke noget enestående for vort arkiv og bibliotek, og jeg skal derfor i stedet gøre nogle bemærkninger om det glædelige, der har medført, at samlingerne er vokset, som de er.

For det første har de gode lokaler, man fik i 1944, betydet, at man fik flere penge til bogindkøb. Man har såvel her i landet som i udlandet købt et ikke uvæsentligt antal bøger til supplerung af samlingerne. Endvidere er i disse år skabt en meget intim og effektiv kontakt med institutioner, organisationer, trykkerier, forlag og – som tidligere nævnt – biblioteker, hvilket har medvirket til en ganske betydelig tilgang af materiale. Hertil kommer kontakten med en større kreds af enkeltpersoner, som direkte eller indirekte foranlediger arkivet tilstillet materiale. Vi har også haft mulighed for forlods at kunne udtage bøger i dødsboer efter store bogsamlere som f. eks. Laub Ostenfeldt, ligesom vi fik mulighed for at erhverve mange bøger i Socialpolitisk Forenings nedlagte bibliotek. Af anden betydelig tilvækst i de sidste tyve år kan nævnes Th. Staunings store samling bøger og arkivalier. Det samme gælder statsministrene Hans Hedtofts og H. C. Hansens arkivalier. Hartvig Frisch testamenterede alle sine breve, talemanuskripter og andre manuskripter til arkivet. Som en væsentlig grundstamme i visse grupper må endvidere nævnes Gustav Bangs bøger, ligesom afdøde bankdirektør Jensen Stevns efterlod biblioteket en større samling bøger. Af tilvæksten fra de allerseneeste år må nævnes samlingen af bøger og arkivalier efter Alfred Kruse omfattende socialisme og kommunisme. En del af dette arkiv benyttedes af Michael Futrell ved udarbejdelsen af hans bog »Northern Underground«, der kom i 1963.

M. h. t. arkivalier må det nævnes, at Landsorganisationen i Danmark LO har overladt arkivet sine arkivalier indtil 1919. På arkivets foranledning er arkivalierne fra starten i 1898 til 1911 ordnet og registreret.

Samlingen af håndskrevne protokoller fra organisationer inden for arbejderbevægelsen er vokset stærkt i de senere år. Samlingen omfatter i dag henved 700 protokoller.

Bibliotekets og arkivets samlinger er ordnet efter et tillempet Dewey-system. Gruppen 30–39 har således p. t. 192 undergrupper. Skal der gives et skematisk billede af institutionens samlinger, kan det sammenfattes på følgende måde:

1. Bogsamlingerne (disse tæller i dag ca. 35.000 bind). Såvel pladsproblemet som økonomien tvinger i dag bibliotekets ledelse til meget nøje at overvåge, at de titler, der købes, holdes inden for de rammer, der omfatter de faglige og politiske emner, man har til opgave at samle på. Indkøbet af bøger om emner, der kun periferisk berører vort område, som hidtil har kunnet foretages som en art service over for lånerne, har nu helt måttet ophøre også i de tilfælde, hvor det var økonomisk overkommeligt.

2. Tidsskriftsamlingerne. Udover et betydeligt antal for institutionen aktuelle tidsskrifter såvel danske som udenlandske må peges på et ikke uvæsentligt antal politiske eller dermed beslægtede tidsskrifter, der kun er udkommet i enkelte numre eller over et forholdsvis kort tidsrum. Nævnes kan i den forbindelse også en meget fuldstændig samling af de faglige organisationers blade.
3. Arkivsamlingerne. Følgende de samme registreringsnumre, der gælder for bøgerne, er arkivalierne ordnet i kasser eller pakker. I et vist omfang er titler på de sager, der opbevares i arkivkasserne, anførte i kartotek, ligesom registrering af breve er påbegyndt. I tilslutning til arkivsamlingerne findes endvidere en personaliasamling ordnet alfabetisk, hvori man samler personalia, breve, originalmanuskripter, udklip o. s. v. om personligheder inden for arbejderbevægelsen.

En væsentlig del af arkivsamlingerne er trykte beretninger, overenskomster o. lign. Fra arkivets start findes en række arkivalier fra Arbejderne Fællesorganisation i København omhandlende majdemonstrationer, strejker m. m. Landsorganisationen i Danmarks arkivalier består i første række af originalbreve og svarbreve i forbindelse med den løbende virksomhed. Fra Hartvig Frisch er ved testamentarisk gave modtaget breve, væsentligst vedrørende mødevirksomhed og talemanuskripter. Kulturminister Julius Bomholt har overladt arkivet en række arkivalier og udklip. Ved Hans Hedtofts og H. C. Hansens død har arkivet modtaget visse arkivalier til supplerings af det materiale, man igennem årene har indsamlet om disse mænds virke.

Det materiale, man har modtaget fra Socialdemokratisk Forbund, er i første række arkivalier, der fortæller om arbejderbevægelsens første tid. Den øgede aktivitet, der har kendetegnet arkivets virke i de sidste 10–15 år, har betydet, at man har fået og stadig får breve og aktstykker om pionertiden. Et udtryk herfor er, at man har været i stand til at udsende en publikation »80 Louis Pio breve«. Endvidere har man fra Socialdemokratisk Forbund igennem årene modtaget materiale vedrørende valg, kongresser o. lign.

Nævnes må endvidere institutionens samlinger af gamle protokoller fra faglige, kooperative og politiske foreninger. Ved systematiske henvendelser til organisationer og folk, som man mener er i besiddelse af sådanne har man yderligere kunnet supplere disse samlinger, således at der nu er henved 700 sådanne protokoller.

I den forbindelse må det understreges, at arbejderbevægelsen er så omfattende, at det vil være umuligt på ét sted at samle alt det, der nævnes under de 6 punkter, der her er omtalt. For Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv er det derfor også glædeligt, når man i de lokalhistoriske arkiver landet over er opmærksom på det materiale, der lokalt kan bringes til

veje til belysning af arbejderbevægelsens historie og udvikling. Fra vor institutions side håber man på, at et samarbejde yderligere kan udbygges, således at endnu mere arkivmateriale kan opbevares på en overskuelig måde.

4. Billederne. I tilslutning til arkivsamlingerne findes en ikke ubetydelig billedsamling. Denne er ordnet dels som personaliasamling, dels registreret efter emner. I de senere år har såvel TV som forfattere til samfundsbetonet litteratur i meget høj grad benyttet sig af disse samlinger. Denne kraftige benyttelse har aktualiseret spørgsmålet om sliddet på billederne samt rejst spørgsmålet om yderligere anskaffelse af billeder, idet man med stor selvfølgelighed henvender sig til os om billeder fra begivenheder, en strejke eller et møde f. eks., der ligger ganske få år tilbage i tiden, men som ingen tænkte på at fotografere, medens tid var eller sørge for at få opbevaret på et betryggende sted.
5. Aviserne bør også nævnes i oversigten over arkivets samlinger. Desværre har pladsforholdene medført, at disse nu må opbevares i lokaler, der ikke står i forbindelse med arkivbygningen, således at benyttelsen af disse aviser dermed besværliggøres. Dette avisarkiv rummer foruden det indbundne »Social-Demokraten« fra 1874 og fremefter sådanne titler som »Klassekampen«, »Den røde krig«, »Arbejdet«, »Arbejderen«, »Solidaritet« o. m. a. Det gælder for nogle af disse aviser ligesom for visse tidskrifter, at de kun udkom med ganske få numre eller ganske få årgange.
6. Faner, genstande o. l. Foranstående 5 grupper giver kun et sammentrængt billede af arkivets samlinger. Oversigten ville ikke være fuldkommen, hvis man ikke tillige nævner de ting af mere museumsagtig karakter, der også findes. Her må i første række nævnes faner fra organisationer, der ikke mere eksisterer eller ældre faner, der ikke mere tåler at benyttes. I lokalerne findes endvidere ikke få buste, dødsmasker og kunstgenstande, der har tilhørt institutioner eller personer inden for arbejderbevægelsen. Hertil kommer en række snurrepiberier, således bl. a. en nøddeknækker med Th. Staunings ansigtstræk. Den litografiske sten, hvormed det første nummer af det satiriske blad »Ravnen« blev trykt i 1876, bør også nævnes.

Forhåbentlig vil denne redegørelse give et vist billede af samlingerne og den virksomhed, der udfoldes i Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv og de mål, der arbejdes henimod. For bedre at kunne klare morgendagens opgaver har bestyrelsen for institutionen ladet udarbejde en skitse til en tilbygning til den nuværende ejendom. En plan, der skulle betyde, at man med et Compactus-anlæg skulle kunne klare arkivproblemet en 30–35 år frem i tiden. Det er i mindre grad byggeudgifterne, der forhindrer planens realisation end de dermed

følgende øgede årlige udgifter, da det jo er lidt vanskeligt på forhånd at få tilsgang fra såvel offentlige myndigheder som andre til den daglige drift.

Skal jeg kort karakterisere virksomheden i vor institution igennem de sidste 10–15 år, tror jeg med rette at kunne sige, at vi gennem samarbejdet med andre biblioteker og arkiver har udfyldt et tomrum, idet vi har formået at stille et materiale til rådighed for offentligheden, som man enten måtte have været foruden, eller som ville have været meget vanskelig tilgængeligt. Vore arbejdsopgaver er begrænsede, men alligevel er rammen om det, der er vort samleobjekt så rummelig, at samlingernes omfang langt overstiger det, man tidligere mente var muligt. Denne forøgede tilgang af materiale, som vi jo lykkeligvis ikke er de eneste, der kender til, har betydet katalogiserings- og ordningsvanskeligheder. Men kommer tid, kommer forhåbentlig også mulighed for at overvinde disse – i det mindste er meget væsentligst grundmateriale samlet og indpakket. Senere tiders historikere vil forhåbentlig få mulighed for at udnytte det.